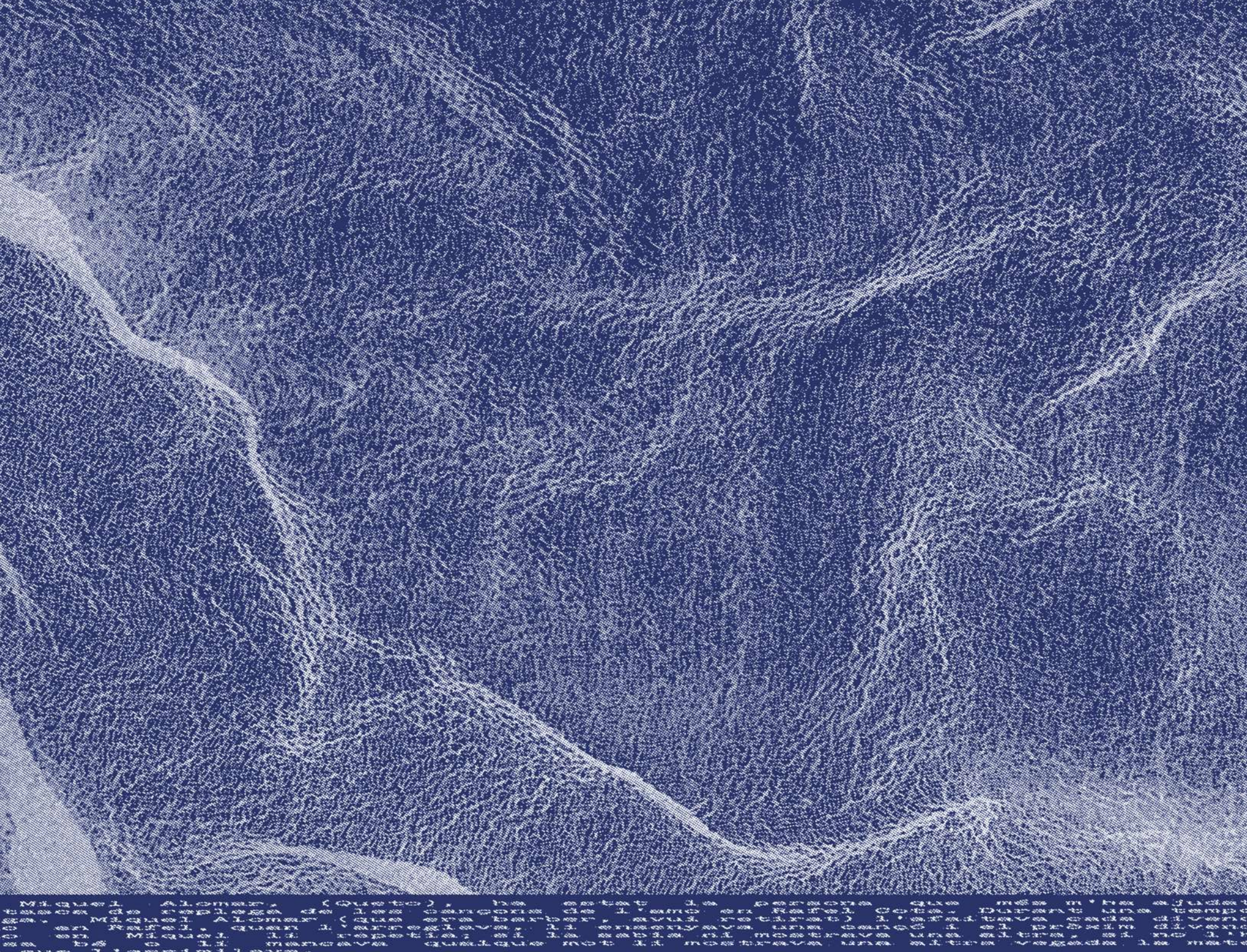

ART I ENGINY
(LA SAVIESA D'UN POBLE)

Caterina Alomar Llompart
NIUB: 16464770

Facultat de Belles Artes
Universitat de Barcelona

Tutor:
Txuma Sánchez

(Eng)
This thesis is a tribute to my mother. His love for Mallorcan folklore awakened my interest in his work Art i Enginy, which deals with the last glossadors of the town of Llubí. I focused on the people and the spaces that made their project possible. Therefore, through cyanotype, I have imagined these scenes and printed them on white cloth.

Keywords: mother, gloses, glosador, cyanotype, space, folklore.

(Cat)
Aquesta tesi és un reconeixement a la meva mare. El seu amor pel folklore mallorquí va despertar en mi l'interès pel seu treball Art i Enginy, que tracta sobre els darrers glosadors del poble de Llubí. Vaig decidir centrar-me en les persones i l'espai que feren possible el seu projecte. Per tant, a través de la cianotípia he imaginat aquestes escenes i els he imprès sobre tela.

Paraules clau: mare, gloses, glosador, cianotípia, espai, cultura oral.

C O N T I N G U T S

INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS **9**

MARC CONCEPTUAL **15**

Ikat, tela de llengües 16
Cianotípia en l'arquitectura 18
Punt mallorquí 19

METODOLOGIA I ANTECEDENTS **21**

Metodologia 22
Bona nit 24
La besada freda: però el record es càlid 25

PROCÉS D'ACTIVACIÓ DEL MATERIAL **33**

Arxiu fotogràfic 34
Creació dels negatius 36
Cianotípia 38
Encoixinat 42
Finalització 44

REFERENTS **47**

OBRA **55**

CONCLUSIONS **67**

BIBLIOGRAFIA **71**

INTRODUCCIÓ
I
OBJECTIUS

I N T R O D U C C I Ó

El TFG que present és un homenatge a totes les persones que, al voltant dels anys seixanta del segle passat, es van adonar que hi havia tot un món que s'esfondrava i de la necessitat de salvar-ne l'essència. Com va dir Gabriel Janer Manila, a la conferència que va fer a Llubí el mes de novembre de 2022 i que duia per títol L'aportació del poble de Llubí al recobrament de les cançons i de les tonades antigues (2023):

"A finals del franquisme, el món tradicional pagès està que s'esbuca i apareix una nova realitat que és el món del turisme." (p.45)

Gabriel Janer Manila va ser professor de la meva mare de l'assignatura de Literatura popular. Janer Manila va manar als seus alumnes, que provenien de distints pobles de Mallorca, de fer un treball de camp sobre els glosadors o sobre la gent que encara recordava gloses[1] de les seves respectives localitats. El treball sobre els darrers glosadors[2] llubiners es va fer a la dècada dels vuitanta, per tant, ja feia més de vint anys que Janer Manila i altres estudiosos s'havien adonat que la societat mallorquina començava a patir uns canvis radicals enormes, és a dir, és un moment en què es pren consciència que hi ha tota una cultura que es perd i es comença a fer feina per revertir tant com sigui possible aquest procés. A la conferència abans esmentada, Janer Manila (2023) diu:

> " (...) Hi havia la impressió general que hi havia un món que desapareixia, que se n'anava, un món que fugia de les nostres mans i en venia un altre. No sabíem com seria aquest món que venia, no en teníem ni idea, però sí que sabíem que el vell món, aquest món que deixàvem ja no ens servia. L'havíem de deixar i tractàvem de recuperar per tots els mitjans allò que podíem salvar, allò que podíem rescatar, allò que podia continuar vivint d'aquella Mallorca preturística, d'aquella cultura antiga, rural, rústica, com vulgueu dir-li, tot el que podíem rescatar d'allò que s'anava perdent dia a dia." (p. 43)

És, doncs, en aquest context, en què es fa evident que s'havia de continuar lluitant per recuperar la identitat col·lectiva.
Com a home enamorat dels sons i de les paraules, de com commouen i del que expressen, no és estrany que Janer Manila s'implicàs en la recuperació de les gloses, de les tonades i dels sons de Mallorca.

1 Gloses: cançó o composició en vers, generalment curta i improvisada (Mall., Men.)

2 Glosador, -ora: qui fa gloses; poeta popular, sense instrucció literària, que fa versos per instint en la llengua vulgar, i generalment improvisant-los (Mall., Men.)

Art i enginy neix de la curiositat per conèixer un món que sembla remot, però que no és tan llunyà en el temps. Les meves arrels provenen de la pagesia. El meu avi matern es va dedicar a conrear la terra tal com ho havia fet el seu pare i el pare del seu pare. No és estrany, doncs, que sempre m'hagin agradat les històries que em contaven sobre la feina del camp i de com les cançons ajudaven a mitigar la duresa del treball fet a la intempèrie. La mare també ha contribuït a desvetllar el meu interès per la llengua, per les gloses, les dites i els refranys populars. Per això mateix, trenta-cinc anys després, he decidit recuperar aquest treball amb la intenció de recrear els llocs on va recopilar tota la informació.

La mare encara va tenir l'oportunitat de conèixer alguns dels darrers glosadors del poble. Anava a casa seva, perquè li recitessin les seves cançons. A vegades, se'n tornava de buit, ja que no se'n recordaven de res. Una de les glosadores li deia que donaria tot quan tenia per saber escriure. Comentava que n'hagués pogut conservar moltes més, de cançons, però la memòria és traïdora i falla. La màxima de madò Francisca era: "Val més un cap que una heretat."

Va ser un treball que va durar molt de temps, perquè hi havia d'anar una vegada i una altra. Uns la rebien a casa amb coques i mistela o a la fresca d'un taronger carregat de taronges, amb un bon tassó de taronjada, d'altres amb un bon tros d'ensaïmada de cabell d'àngel i palo amb sifó. N'hi havia que l'obsequiaven amb una grapada de bessons d'ametlla, que havien collit dels seus ametllers i havien torrat al forn de llenya. En definitiva, tots l'esperaven amb la il·lusió i amb l'entusiasme d'aquells que s'alegren de poder compartir allò que saben i alhora es meravellen que algú tan jove s'interessi per les seves aportacions.

La majoria d'aquells homes i dones eren analfabets, però no ignorants. Era una llàstima deixar escapar tanta saviesa.

O B J E C T I U S

L'objectiu del treball és recrear els espais on es va recopilar tota la informació.

Donar importància a una part de la cultura popular mallorquina, defensant la idea de l'oralitat i la llengua, de diàleg i escolta.

I connectar el passat amb el present com a una manera d'entendre qui som i d'on venim.

MARC
CONCEPTUAL

IKAT, TELA DE LLENGÜES

La literatura relacionada amb la roba de llengües és molt escassa. De fet, la doctora Lucía Grau ho va documentar en el llibre *Flàmules (2010). Les teles de llengües a Mallorca*: "La bibliografia especialitzada en la tècnica de la roba de llengües és pràcticament inexistent i els articles que hi fan referència s'inclouen en obres generals sobre la producció tèxtil insular (...) la major part de les vegades, són simples referències." (p.10)
Les teles de llengües, conegudes també com a roba de llengües, són un element distintiu de la tradició tèxtil de Mallorca. Francesca Vives exposa a la introducció d'aquest mateix llibre que "l'origen i la difusió de les teles de llengües (...) es remunta a temps antics i terres orientals".

Segons la pàgina web de l'Ajuntament de Palma, a la secció d'artesania (2023), "les teles mallorquines són conegudes popularment com a Roba de Llengües, per les formes allargades del seu estampat (...). La seva fabricació artesana i manual suposa que s'ha de preparar l'ordit amb cotó blanc, tal com es feia antigament, i posteriorment s'ha de tenyir en porcions segons el dibuix escollit." Aquesta tècnica és coneguda com a ikat.

L'ikat, segons Garau (2010), "és (...) una pràctica mil·lenària de producció de teixits per reserva –un dels procediments més antics de tenyida i per al qual es requereix una gran destresa– Es realitza sobre els fils de l'ordit abans de teixir-los: el fil es tinta prèviament a la teixidura i el motiu (dibuix) apareix a mesura que es va treballant (p. 23).

La Direcció Insular de Patrimoni del Consell de Mallorca, l'any 2021, va iniciar els tràmits per declarar aquesta tècnica com a bé d'interès cultural. La seva singularitat ha fet que aquestes teles siguin objecte d'estudi i apreciació tant a escala local com internacional. L'exvicepresidenta del Consell i consellera de Cultura, Patrimoni i Política Lingüística, Bel Busquets va dir:

"La tela de llengües és part de la nostra identitat com a poble, és tradició, és patrimoni i forma part de l'imaginari col·lectiu. Volem reconèixer oficialment tot això per protegir-ho i que les generacions futures també tenguin la referència de la tela de llengües".

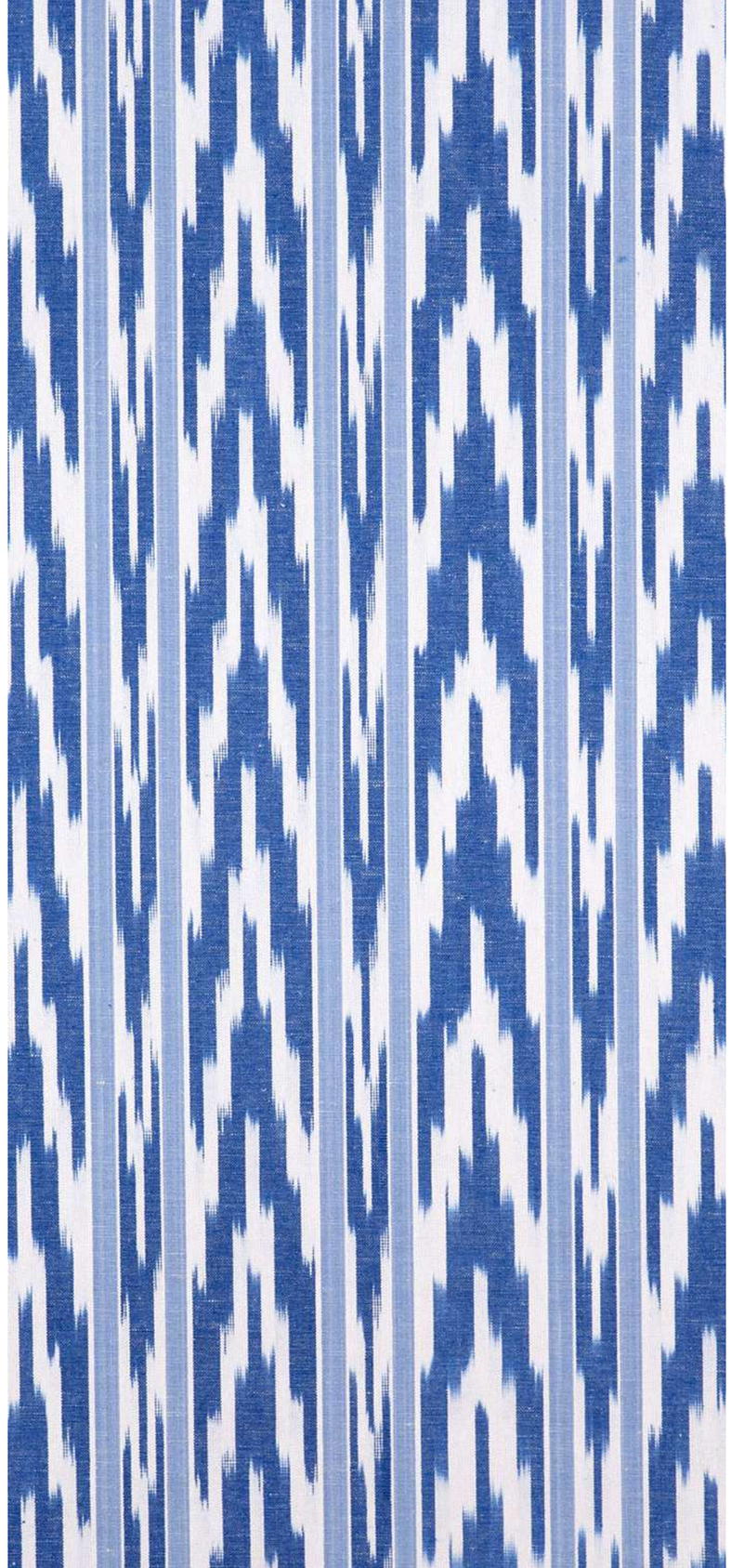

Teixits Vicens, *109 BLAU*, col·lecció Ikat

Aina Calvo, en la introducció de *WW*, destaca que "l'any 1993 la investigadora japonesa i especialitzada en teixits Noriko Sasaki viatjà a Mallorca per confirmar que l'illa era l'únic lloc d'Europa on encara es fabricaven kasuris (ikat en japonès). Visità les fàbriques de llengües existents i se sorprengué de la pervivència inexplicable d'aquesta tècnica a Mallorca." Aquest fet subratlla la singularitat i la importància de la tècnica ikat a l'illa. Així com s'explica en aquest llibre, durant el segle XIX, la introducció de màquines de vapor va permetre augmentar la producció tèxtil a Mallorca i diversificar els seus productes. Tot i això, les tècniques tradicionals es van mantenir vives gràcies a tallers artesanals com Teixits Vicens i Teixits Riera, que encara avui utilitzen telers tradicionals per produir aquestes robes úniques.

Les teles de llengües són un testimoni viu de la riquesa cultural i artesanal de Mallorca. Aquestes robes m'han inspirat profundament, no només pels seus blaus que recorden les cianotípies, sinó també pel seu immens valor històric. La seva història, les tècniques de fabricació i l'evolució industrial reflecteixen la capacitat de la societat mallorquina per preservar les seves tradicions en un món canviant.
El talent i l'enginy dels artesans que creen la tela de llengües es poden comparar amb els dels glosadors. Ambdues disciplines requereixen una gran destresa. Els artesans teixeixen fils tenyits prèviament per crear patrons complicats que han estat transmesos de generació en generació, mentre que els glosadors improvisen les gloses sobre temes variats i mantenen viva la tradició oral mallorquina. Tant els teixidors com els glosadors dediquen temps i passió a perfeccionar el seu ofici, aconseguint que cada tela i cada glosa sigui única i carregada de significat cultural.

CIANOTÍPIA EN L'ARQUITECTURA

La cianotípia, com explica Revuelta (2007), "és un procés fotogràfic inventat per Sir John Frederick William Herschel, astrònom i químic anglès, el 1842 que va descobrir que certes sals de ferro són fotosensibles" (p.2). Tal com afirma Gil-Segovia (2022), "els processos d'elaboració de l'emulsió i de revelatge de la imatge són bastant senzills, especialment en comparació a altres processos fotogràfics. Els seus components són, únicament, citrat fèrric amònic i ferrocianur potàssic, els quals es poden adquirir fàcilment en establiments especialitzats" (p.168).

Així, gràcies a la seva facilitat d'ús, el baix cost i la capacitat per ser utilitzada tant per aficionats com en la producció industrial de reproduccions, "[la cianotipia] no se generalizó hasta el último tercio del mismo siglo, hacia 1870" (Adán, 2009, p. 339). D'aquesta manera, la senzillesa dels materials i la relativa facilitat del procés han fet de la cianotípia una tècnica popular entre artistes i fotògrafs. Revuleta (2007) explica que "la cianotípia es va utilitzar per a la reproducció de plànols i fórmules matemàtiques per la senzillesa de la seva aplicació, però aviat es va aplicar a la fotografia." (p.2). La combinació de les propietats fotosensibles del citrat fèrric amònic i el ferrocianur potàssic, en presència de llum ultraviolada, permet crear impressions detallades i duradores. Així, en l'àmbit de l'arquitectura i l'enginyeria civil, l'arribada de la cianotípia va suposar una autèntica revolució en la reproducció de plànols. Adán (2009) exposa que,

"La importancia de la obtención de copias de los planos originales creció considerablemente a partir de la segunda mitad del siglo XIX, con el incremento de la construcción de obras tanto de arquitectura como de ingeniería civil. La arquitectura acentuó su carácter multidisciplinar con un importante intercambio de información entre las profesiones implicadas en los trabajos, por lo que se hizo imprescindible disponer de un elevado número de copias de los planos originales". (Adán, 2009, p. 336)

PUNT MALLORQUÍ

Així com passa amb la Roba de Llengües, Fuster i Cabot (2009) expliquen que "(...) quan volem anar més enllà ens resulta molt difícil trobar alguna cosa més que les afirmacions que ens fan les padrines del poble. (...) La informació sobre els brodats i les brodadores no està sistematitzada, ni publicada, les fonts són disperses i són incompletes" (p.59).

Els orígens del brodat a Mallorca es remunten a segles enrere. Tous (1973) exposa que, "en el punt com en les altres arts, podem distingir també èpoques i estils" (p. 351). D'aquesta manera, els segles XIII, XIV i XV, el brodat gòtic va predominar, seguint l'estil del període. En els segles següents, el brodat va evolucionar seguint la tendència de l'època, renaixentista, barroc i rococó, fins arribar al segle XIX.

Tous (1973) també esmenta que fins a principi del segle XIX era una feina exclusiva dels homes i no va ser fins ben entrat el segle, quan la pràctica del brodat va passar majoritàriament a mans de les dones. Aquesta transició va coincidir amb un auge en la producció i la complexitat dels dissenys, amb figures com les germanes Guilart de Felanitx i Maria Ferrer i Arbona, reconegudes per les seves habilitats excepcionals en el brodat.

Segons s'explica a la pàgina web del Consell de Mallorca, el punt mallorquí es caracteritza per utilitzar colors vius, generalment per brodar motius florals i vegetals.

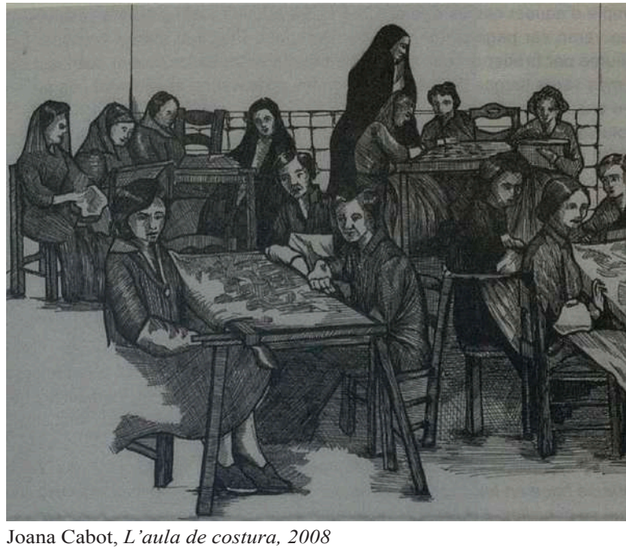

Joana Cabot, *L'aula de costura, 2008*

M E T O D O L O G I A
I
A N T E C E D E N T S

M E T O D O L O G I A

L'any 2016, la meva mare va participar a les I Jornades d'Estudis Locals de Llubí amb una comunicació sobre els darrers glosadors del meu poble natal, organitzades per l'historiador Gabriel Alomar amb el patrocini de l'Ajuntament. En aquells moments, la seva comunicació em va semblar molt interessant, però no ha estat fins a enguany que he decidit revisar aquell treball, que va fer per a l'assignatura de Literatura popular, per fer el meu projecte.

Durant l'assignatura de Taller IV, vaig considerar que era el moment adequat per utilitzar el recull que la meva mare havia creat. Per tant, li vaig demanar si conservava el treball original, que li havia servit de base per fer la Comunicació i que jo havia llegit.

El treball consistia en unes 200 pàgines amb els noms dels glosadors i les gloses, acompanyades d'anècdotes, que ella havia considerat rellevants per donar context. Al principi, vaig intentar explorar diferents aspectes del treball, vaig fer llistes de paraules que em resultaven desconegudes, ja que han caigut en desús, vaig compactar tot el text per tal que es pogués apreciar l'esforç que la meva mare havia fet, també vaig fer un llistat amb tots els noms i malnoms dels glosadors. No obstant això, no trobava cap idea que em motivàs prou per fer el meu projecte.

Sigui com sigui, sabia que volia treballar amb aquest recull i vaig decidir cercar una altra manera d'abordar el projecte. En rellegir-lo, vaig redescobrir la història de com s'havien conservat la majoria de les gloses del primer glosador, Rafel Alomar Alomar (Cota). En aquell moment, vaig trobar una font d'inspiració que m'ha impulsat durant tot el projecte.

> "Miquel Alomar (Queto), ha estat la persona que més m'ha ajudat, en la tasca de replega de les cançons de l'amo en Rafel Cota. Durant una temporada llarga, Miquel Alomar (que era barber, avui retirat) l'afaitava cada divendres. L'amo en Rafel, quan l'arreglava, li ensenyava una cançó i el pròxim divendres, l'amo en Miquel li repetia; si la sabia ni mostrava una altra, si no l'havia apresa bé o li mancava qualque mot li mostrava una altra vegada la mateixa, fins que l'assimilava."

Quan Rafel Alomar Alomar (Cota) va morir, Miquel Alomar (Queto) es va convertir en el legatari de les gloses. Aquest joc, aparentment senzill i trivial, va ser important per a la transmissió d'un patrimoni cultural immaterial enorme, sense que cap dels dos homes en fos totalment conscient. Aquesta idea em va captivar, ja que reflectia el mateix propòsit que tenia la meva mare amb el seu treball: preservar i transmetre el coneixement cultural a través de les paraules.

Així doncs, vaig adonar-me que les persones i els espais que van fer possible aquesta transmissió eren les mateixes que la meva mare havia destacat a l'apartat d'agraïments del seu treball. A partir d'aquesta revelació, la meva intenció va canviar i vaig centrar el meu projecte en la gent i els escenaris, que van jugar un paper fonamental en el manteniment i divulgació d'aquest llegat.

Els escenaris es construeixen a partir d'una conversa que vaig tenir amb ma mare, en què em va descriure tots aquests espais. Jo li anava dient els noms i ella me'ls anava descrivint. Això és el que vaig recollir d'aquella conversa:

Bernat Cota: *La dada més curiosa és que ma mare li va descobrir les cançons del seu pare, Rafel Cota. L'amo en Bernat en sabia algunes, però no totes. Es veu que l'amo en Rafel a casa era un home eixut i de poques paraules. En canvi, fora casa era divertit, irònic i una mica estrany.*

Lluc Alomar: *Vivia en una casa austera, molt petita i estreta amb un passadís empedrat. La casa només disposava de les coses més necessàries i bàsiques. No hi havia res superflu. L'amo en Lluc deia que no havia de menester noses. Era un home molt de la broma. Li agradava molt riure. Era expressiu i molt alegre. Ell i la seva dona esperaven ma mare amb entusiasme.*

Xesc Manescal: *Li cantava gloses quan anava a la farmàcia [en aquells moments ma mare feia feina a l'apotecaria del poble].*

Gabriel Frontera: *La seva casa tenia un corral molt gros amb arbres fruiters i cossiols antics. Passaven l'estona davall un emparrat parlant del món i de la bolla. Gabriel Frontera era un home culte i un excel·lent conversador. Mai no li acabaven la corda.*

Gabriel Miquel: *Era l'amo de l'esparteria del poble. Venia sabates al carrer Nou [carrer molt cèntric]. A l'aiguavés de la part de darrere n'estava ple, de sabates i d'espardenyes. Recorda les cadires baixes cordades amb corda o bova i el posat tranquil i resignat de l'amo en Biel.*

Maria Majorala: *Li cantava les gloses a la fresca, al carrer, envoltada de les seves veïnades i amigues. Eren dones molt divertides que sabien molt sobre la vida. Havien vist moltes albes sortir, com deia sempre una d'elles.*

Gabriel Ramis: *Li mostrava les gloses a la lleteria, que era el seu negoci familiar. Recorda les gerres plenes de llet i l'olor que desprenien. L'amo en Biel tenia una veu prodigiosa i sabia totes les tonades en què es podien cantar les cançons. Era un pou de saviesa.*

Jerònia Ramis: *Cantava les cançons, que li havia ensenyat la seva padrina. Eren cançons picants, punyents i divertides.*

Guillem Alomar: *Vivia devora ca la meva mare, per tant, era molt fàcil parlar-hi. Recorda el foc a la xemeneia, el braser ple de caliu, la taula parada. Devora la xemeneia hi havia la cuina que tenia un gran vitrall que donava al corral. L'amo en Guillem era un home amable, càlid. Sabia moltes cançons i les tonades respectives. A vegades, ajudava el meu padrí amb les tasques del camp. Quan era la temporada de collir ametlles, solia anar-hi i ma mare aprofitava l'avinentesa per aprendre de memòria les cançons que l'amo en Guillem cantava.*

Miquel Queto: *L'anava a cercar a la farmàcia quan ma mare sortia de la feina, anaven a la seva finca i s'asseien davall un taronger. Si era temps de taronges, en menjaven una per hom. També la convidava a un tassó de taronjada. Va ser l'informador de les cançons de l'amo en Rafel Alomar (Cota). Ma mare en recorda el seu excel·lent sentit de l'humor.*

Francesca Ramis Perelló, Maiola: *Anava a casa seva, s'asseien en unes cadires de fusta, sempre li tenia preparada una coca de quarto per berenar i mistela. Era una dona molt agraïda, li va cantar i recitar moltes gloses, però sempre acabava trista perquè deia que en sabia més, però no se'n recordava. Era analfabeta i li hauria agradat molt poder conservar totes les gloses que havia fet.*

Els primers esbossos digitals dels espais els vaig crear amb imatges extretes d'internet. Tot i això, vaig decidir crear un arxiu propi d'imatges extretes de Llubí, és a dir, m'interessava tornar al poble i capturar objectes clau que volia que sortissin (cadires, mobiliari, decoració, cases, corrals...). Així, tot el que creàs tindria una base més sòlida i realista.

Després de crear l'arxiu digital, vaig iniciar el procés de composició dels elements i la generació dels escenaris que havia imaginat. Seguidament, vaig procedir a la creació dels negatius, vaig decidir treballar amb tela encoixinada i amb la tècnica de cianotípia. Tant la tècnica com el suport em poden ajudar a crear un efecte oníric i càlid.

B O N A N I T

Aquesta obra narra la relació entre na Catalina Llompart de Tirasset i na Maria del Mar de ca l'Apotecari. Na Mar, filla dels senyors, va néixer en uns dies molts trists. L'avi matern acabava de morir en un accident de trànsit. L'alegria del naixement no va poder compensar de cap manera la pèrdua. Na Catalina era la majordona de la casa senyorial i hi passava moltes hores. Es va adonar que aquella nina vivia dins un mar de llàgrimes. Durant els primer anys de vida es va convertir en el seu refugi. Els pares i l'àvia hi eren, però no li podien transmetre l'alegria que no tenien.

Les cases de na Catalina i la dels senyors estaven una enfront de l'altra, davant per davant. Les finestres de les seves respectives habitacions coincidien. Cada dia abans d'anar a dormir, s'hi abocaven per dir-se bona nit. Era el seu ritual, talment un conjur. Es va establir entre elles un vincle molt especial bastit de cançons, de rialles i d'alegria.

En aquesta obra vaig treballar l'espai com a medi per narrar una història i per donar vida a les dues protagonistes, sense la necessitat que hi fossin presents. El moment ja no hi és, però el lloc segueix essent el testimoni de la història.

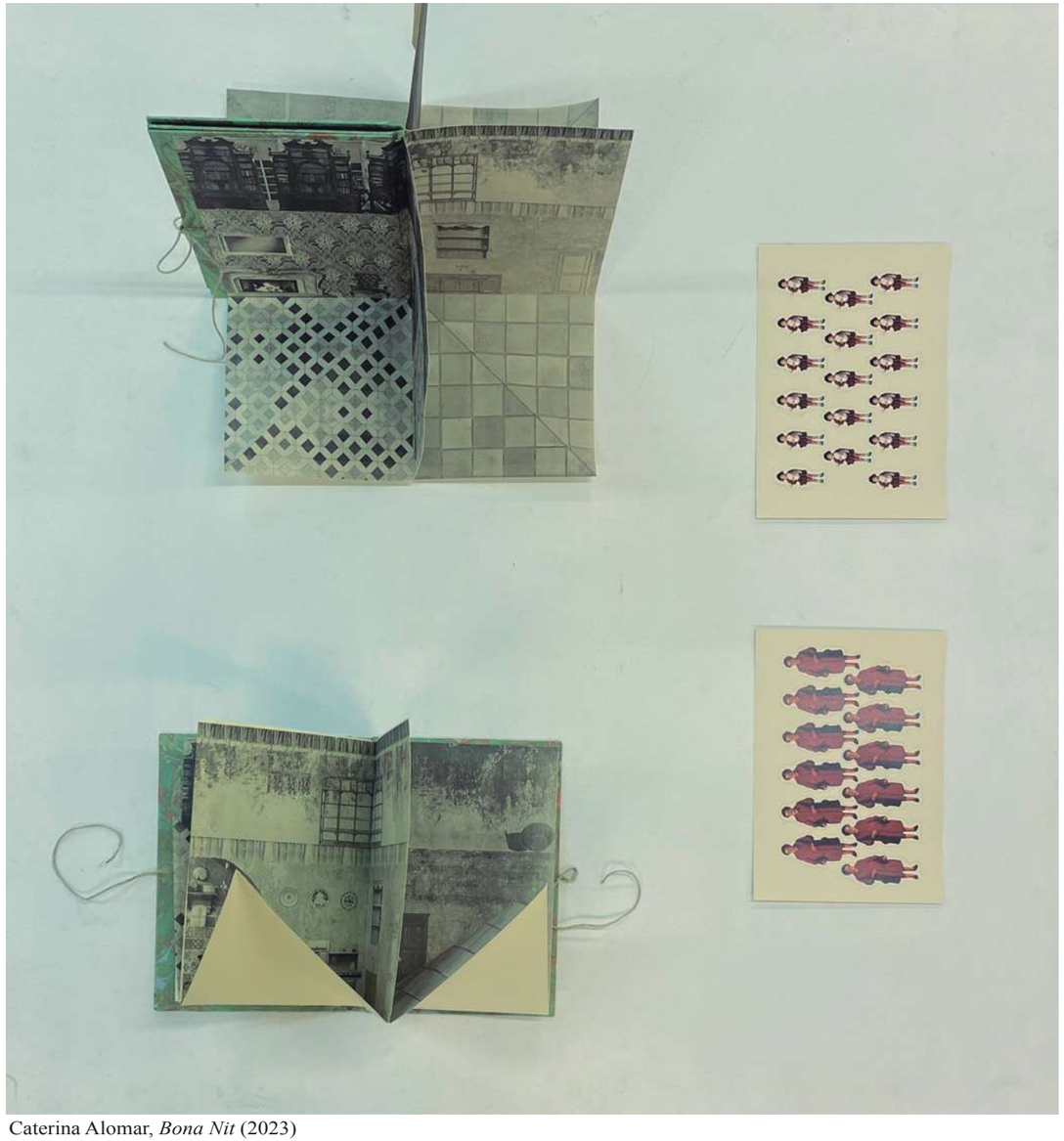

Caterina Alomar, *Bona Nit* (2023)

LA BESADA FREDA
Però el record és càlid

La besada freda, però el record és càlid. És un llibre desplegable que pretén representar la relació que tenia amb el meu padrí, que va morir fa quatre anys. Cada pàgina del llibre conté objectes i persones relacionades amb la seva vida.

En aquest llibre he recollit algunes de les anècdotes, rutines i vivències que en guard, del meu avi. El títol expressa l'essència paradoxal dels sentiments que envolten la pèrdua i el record. La meva germana va descriure la darrera besada com a freda. Ella el va voler acomiadar mentre els homes de la funerària se l'enduien, però aquell home dolç i robust ja no hi era. A la seva làpida s'hi pot llegir: "Si visc és perquè som en qui he estimat", una dedicatòria que reflecteix que sempre vivim en aquells que ens recorden. Així, vaig voler explorar la idea que els éssers estimats continuen presents a través dels records.

En aquest llibre vaig recrear les escenes i els moments més emblemàtics que em lligaven al meu avi, per materialitzar-los i evitar que s'esvaïssin en el temps. Aquesta obra enllaça amb el meu projecte de final de grau, perquè ambdós pretenen preservar la memòria i les rutines d'un llegat que no tornarà, però que ha de servir de referència.

Caterina Alomar, *La besda freda: però el record és càlid* (2023)

Caterina Alomar,
La besda freda: però el record és càlid (2023)

PROCÉS D'ACTIVACIÓ DEL MATERIAL

A R X I U
F O T O G R À F I C

Vaig fotografiar elements que tenia a l'abast a Llubí, què em serviren a l'hora de construir els espais. A més d'objectes, també vaig fer un arxiu de carrers i detalls de cases. Per als espais que havien de tenir jardí o vegetació, vaig utilitzar només el jardí de la casa de la meva padrina.

Un detall curiós és que per fer la foto de la coca de quarto vaig anar a casa del veí de la meva àvia, en Tomeu Ferragut, de ca sa Molinera. Vàrem fer la coca junts. Bé, més ben dit, jo mirava i prenia nota de tot el que feia. El que li agrada més del món a en Tomeu és cuinar per als altres i veure'ls com gaudeixen del seu menjar.

N E G A T I U S

Vaig construir els llocs amb tres capes: Hi ha un fons, un element entremig (finestra, carrer, arbre) i un primer pla (dues cadires o més, i algun element característic de l'espai: coca de quarto, taula braser, plats).
Vaig fer els negatius en format A1 directament en photoshop i els vaig imprimir sobre paper vegetal.

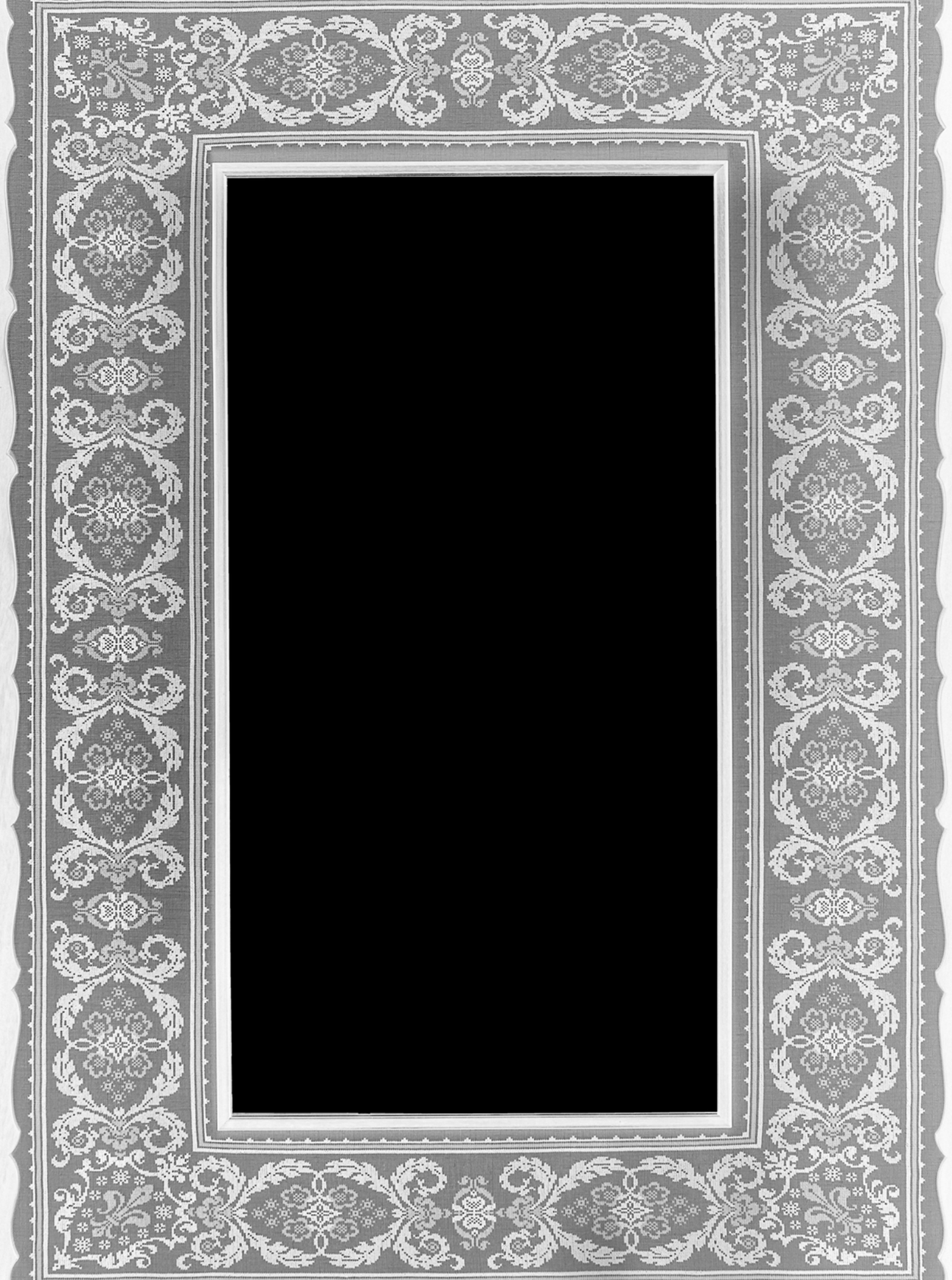

Negatiu de la finestra de Guillem Alomar

C I A N O T Í P I A

El revelat de les cianotípies va ser un procés laboriós, tot i que podria semblar senzill. Impregnar les teles i exposar-les a la llum solar no va resultar fàcil, ja que es tractava de formats A1, això suposava haver de mantenir cada tela (que mesurava 70 x 100 cm) estirada amb el negatiu (mida A1) a sobre i subjectar-ho tot amb una làmina transparent que fes pressió, per simular el buit. Durant la manipulació dels materials es varen trencar dos vidres de 70 x 100 cm i per aquest motiu vaig intentar substituir el vidre per un full de plàstic, però els resultats no varen ser satisfactoris: la llum i l'espai de què disposava no em permetien treballar en condicions. Per aquest motiu, vaig traslladar-me a Mallorca, a la casa dels meus pares on la foscor del garatge i la llum de la terrassa eren òptimes.

A més a més, resultava molt més fàcil i segur treballar amb una altra persona (el meu pare). Vàrem establir un protocol per sincronitzar el que havia de fer cada un i ho vàrem anar repetint per cada una de les imatges: després d'ordenar els negatius, agafàvem la tela impregnada i l'esteníem damunt una taula de fusta, a sobre hi col·locàvem el negatiu i de seguida el vidre, que asseguràvem amb uns clips per evitar desplaçaments o arrugues a la roba. Aquesta tasca s'havia de fer ràpidament, ja que la tela impregnada començava a reaccionar; després, traslladàvem tot el muntatge a la terrassa, perquè la llum ultraviolada del sol fes reaccionar els productes químics. Després d'uns minuts d'exposició, que variava segons el negatiu, retiràvem el vidre i submergíem la tela dins d'una cubeta amb aigua. Dins una segona cubeta es feia un segon bany i s'hi afegia aigua oxigenada per potenciar el color. Finalment, trèiem l'excés d'aigua de les teles revelades i les deixàvem assecar penjades a l'ombra.

E N C O I X I N A T

L'encoixinat va ser un procés més senzill, però igualment molt tediós. Volia que tot quedàs de la mateixa mida i que el resultat fos el més net i cuidat possible. El que vaig fer primer va ser posar una tela base (70 x 100 cm) a sobre la buata tallada de la mateixa mida i després vaig col·locar la cianotípia mirant cap a dalt. Vaig fer una primera cosida a màquina pel perímetre que havia quedat marcat pel negatiu (en format A1), posteriorment vaig retirar l'excés que sortia de l'A1, deixant una solapa amb el sobrant de la imatge. L'últim pas va ser polir els costats amb la màquina.

FINALITZACIÓ

La finalització de la peça va ser el pas més lent. Cada una de les quatre peces està formada per tres capes (el fons, un lloc intermedi i les cadires). Un cop posada la guata i acabada de polir la peça, el fons ja quedava enllestit, però la resta s'havia de marcar, retallar-ne l'excés i després tornar a polir la vora que havia quedat al descobert.
Si el que retallava eren formes orgàniques o rectes, les peces funcionaven diferent. Si eren orgàniques canviava el peu de la màquina per un especial de brodat i seguia la vora amb un punt de zig-zag molt junt que la tancava; en canvi, si les vores eren rectes simplement seguia els mateixos passos que en l'encoixinat.

REFERENTS

Vivàrium de Miquel Barceló és una obra que recull l'essència d'un diàleg continuat entre llum i ombra, entre la naturalesa immediata i l'expressió artística meditada. Barceló crea un espai en què la seva obra pot ser contemplada com una part viva del cicle de la vida, enriquida per les experiències i les observacions de les generacions anteriors.

Miquel Barceló i Francesca Artigues, *Vivàrium* (2018)

Miquel Barceló i Francesca Artigues, *Vivàrium* (2018)

Diàleg entre mare i fill

L'obra de Barceló pot veure's com una continuació d'un llegat artístic que transcendeix el temps i l'espai, s'hi reflecteix la influència que la seva mare va tenir en la percepció i tècnica del fill. La mare observa com treballa el fill, en destaca l'energia feroç i l'enfocament immediat en la creació. Això contrasta amb la seva pròpia manera de fer feina, que es caracteritza per la paciència infinita i la reflexió tranquil·la. Aquest diàleg entre dues formes d'entendre i crear l'art és central a *Vivàrium*, on es pot veure la fusió de l'espontaneïtat i la meditada calma en un sol espai artístic.

Lena Laguna, *Una fuerza loca (2023)*

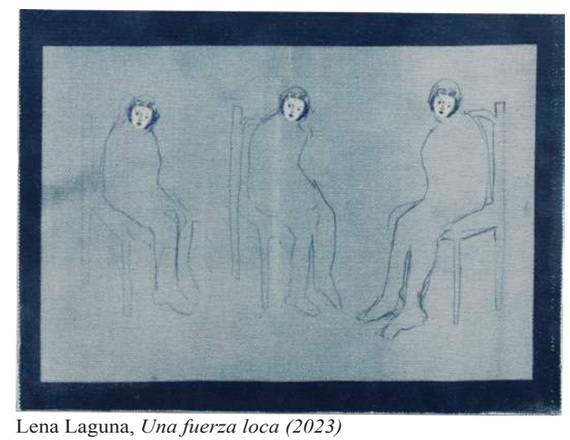

Lena Laguna, *Una fuerza loca (2023)*

Llatrar (2022) és un projecte d'Isabel Servera que es va dur a terme durant el Festival Cool Days d'Artà. L'obra es divideix en dues parts: una performance participativa i una intervenció expositiva, realitzades a la casa familiar de l'artista.

En la performance participativa, Servera va trenar documents triturats seguint el procés tradicional del garballó durant una jornada laboral de 8 hores. El públic hi va prendre part creant un espai de reunió i intercanvi. La fragilitat del paper simbolitzava la pèrdua de tradicions.

"Proponiendo un espacio compartido de reunión, aprendizaje e intercambio. La acción se ubicó en la primera planta de la casa familiar con salida al balcón. A medida que iba avanzando el trenzado de papel, este caía a la calle transitada por coches y peatones. Utilizó un material frágil, de desecho, que se va rompiendo y perdiendo a medida que avanza la acción. Generando así un paralelismo con la fragilidad del papel y la acción en sí misma, con la de una tradición que poco a poco se ha ido perdiendo."

La intervenció va tenir lloc en una casa del segle XVIII. El propòsit era mantenir un diàleg entre les obres artesanals dels avis de l'artista i les seves pròpies creacions. L'espai reflectia la continuïtat entre el passat i el present.

Isabel Servera, *Llatrar* (2022)

Isabel Servera, *Llatrar* (2022)

Per a Raustein, els teixits no són només materials, sinó extensions de la seva narrativa personal. Cada obra està impregnada de memòries i referències de la seva infància. Els teixits evoquen sensacions tàctils que barregen passat i present, creant nusos en el fil del temps. Aquestes obres serveixen com a punts d'accés a la identitat i la memòria. Els teixits, que proporcionen calidesa i aïllament, esdevenen metàfores atemporals.

L'artista reflexiona sobre el món dels teixits i la seva tradició, homenatjant artistes com Sheila Hicks, Magdalena Abakanowicz i Hanne Friis. En les seves escultures de prestatgeries, sovint les ret homenatge ampliant el domini de l'activitat tèxtil. La seva obra contribueix a enfortir l'estatus dels teixits com a mitjà artístic.

John K. Raustein, *Quan tot el que sabem esdevé estrany: decisions controvertides* (2023). Detall, instal·lació

Martí Vicenç va ser un creador que va viure envoltat de teixits des del seu naixement. Els seus avis tenien un petit taller de roba de llana, tela d'obrat i brinet. Aquest ambient artesà va marcar profundament la seva vida i obra. Amb el temps, el seu pare, Martí Vicenç i Vilanova, va introduir la tela de llengües i un estil més lliure dins dels teixits pollencins, una tradició que Martí i el seu germà Rafael van continuar des de ben petits.

Desafortunadament, Martí no va poder rebre una formació completa del seu pare, ja que va morir jove durant la Guerra Civil. Amb unes poques anotacions i la seva pròpia experiència limitada, va "reinventar" la tela de llengües i li va donar el seu toc personal a través de l'experimentació amb colors i composicions.

A més a més de la seva activitat tèxtil, Martí Vicenç va desenvolupar una carrera artística significativa en la pintura i l'escultura. Les seves obres reflecteixen la seva inquietud constant i la voluntat d'anar més enllà en l'experimentació amb materials i espais. Les seves creacions no només mostren el seu ofici, sinó també la seva recerca incessant de noves formes d'expressió artística.

Martí Vicens, *sense títol,* tapissos

Martí Vicens, *sense títol,* tapissos

O B R A

Detall de l'escenari: Francesca Ramis (Maiola)

Tots els escenaris que he creat són molt íntims. Les cianotípies simbolitzen les estones viscudes amb els glosadors. Són un petit testimoni dels records de ma mare que transcendiran a través del meu projecte.
L'obra està constituïda per quatre peces formades per tres cianotípies encoixinades i conformades de forma que sembli un escenari amb perspectiva, totes en un format A1.
Les representacions que he fet són les següents:
El taronger carregat de taronges i les dues cadires simbolitzen el lloc on s'asseien ma mare i l'amo en Miquel Alomar (Queto). El carrer del poble amb les cadires que treien les dones per prendre la fresca constitueix l'escenari presidit per madò Maria Perelló (Majorala). La coca de quarto representa el berenar que oferia madò Francesca Ramis (Maiola) a la meva mare en senyal d'agraïment per sentir-se valorada i escoltada. Ningú mai no li havia dit que tot el que sabia era un tresor.
La taula braser mostra l'espai on Guillem Alomar (Coves) i ma mare compartien estones agradables a l'empara del foc i de les cançons. L'amo en Guillem solia dir que a taula no tornen mai vells.
Ma mare guarda un bell record d'aquelles persones majors que li cantaven cançons i li contaven com havia estat de feixuga la seva vida.
Aquest TFG és l'homenatge que faig als glosadors, a la mare i al món autèntic i pagès, que ha desaparegut de manera irremeiable. És la meva manera de deixar-ne constància.

Art i Enginy:
Miquel Alomar (Queto)

3 cianotípies sobre tela
de cotó encoixinada.

59,5 x 84,1 cm

Art i Enginy:
Maria Perelló (Majorala)

3 cianotípies sobre tela
de cotó encoixinada.

59,5 x 84,1 cm

Art i Enginy:
Guillem Alomar (Coves)

3 cianotípies sobre tela
de cotó encoixinada.

59,5 x 84,1 cm

Art i Enginy:
Francesca Ramis (Maiola)

3 cianotípies sobre tela
de cotó encoixinada.

59,5 x 84,1 cm

Detall de l’escenari: Francesca Ramis (Maiola)

Detall de l’escenari: Francesca Ramis (Maiola)

CONCLUSIONS

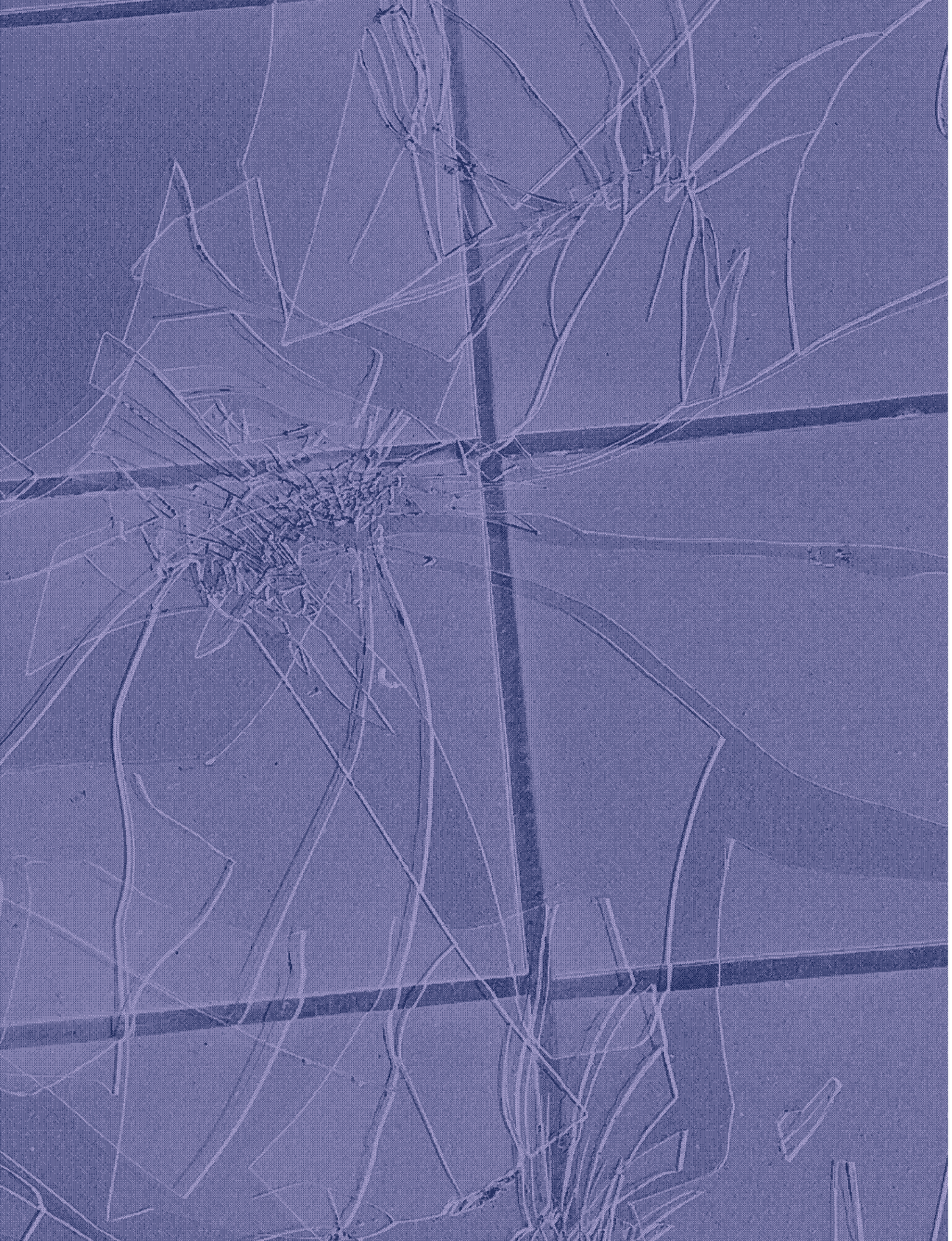

El meu TFG és un homenatge a tots aquells homes i dones que durant molts d'anys, sense ser-ne conscients, varen preservar una part de la cultura mallorquina que es perdia de forma irremeiable. Per això mateix, quan per casualitat el treball realitzat per ma mare va arribar a les meves mans, vaig voler explicar a través d'imatges tot el que ella i molta altra gent havia fet. Se'm va ocórrer fer-ho mitjançant les cianotípies que em transportaven als blaus de les teles de llengües típiques de Mallorca, als brodats de punt mallorquí i als de creueta. Amb el blau com a referent, vaig reconstruir alguns llocs on va transcórrer la recerca.

Les finestres, que ja varen ser l'eix principal del meu primer treball "bona nit", ara són el nexe d'unió entre l'espectador i l'obra, una mena de màquina del temps que permet visualitzar el moment, l'espai i l'atmosfera en què es va transmetre aquell tresor cultural. A través de la finestra, s'hi veu la recreació imaginada d'un temps passat i llunyà. És precisament el gest senzill d'observar-lo el que ens hi apropa. Aquesta interactuació es veu accentuada pel fet d'haver triat la cianotípia estampada damunt tela, i per tractar-se, a més a més, d'una imatge tridimensional. Consider que és una manera molt visual de connectar el passat amb el present.

Malauradament, el que passava a Mallorca s'esdevenia arreu del món. Encara ara, avui en dia es perden tradicions en nom del progrés i de la modernitat. Som en un món global que cada vegada és més igual i més pobre. Per això mateix, em va semblar molt interessant reflectir amb imatges aquella petita mostra de la tradició oral que es perdia.

Actualment, els avions no aturen d'arribar a l'illa. Jo en percep el renou com una amenaça i tenc més clar que mai que el presagi de l'esfondrament de la nostra cultura s'ha fet realitat. El meu treball és la manera que he trobat de denunciar la destrucció que pateix la meva terra: els seus costums, la llengua, la cultura. En definitiva, vull deixar constància a través d'aquest petit tribut de com són de fràgils les cultures antigues sota el signe del nou temps.

En definitiva, he de dir que aquest projecte no és fàcil de tancar. El treball de camp fet per ma mare m'obre tot un món de possibilitats. Jo m'he centrat a recrear els espais, però queden molts d'altres temes per explorar. De fet, m'agradaria tenir l'oportunitat de tancar aquest cercle exposant aquesta obra al meu poble. Per aquest motiu, durant les passades vacances de Pasqua, vaig mantenir un primer contacte amb la regidora de cultura de l'Ajuntament de Llubí, que es va mostrar totalment oberta a què es pogués dur a terme l'exposició. El lloc on m'agradaria fer-la és en una antiga farinera reconvertida en espai multifuncional: un lloc emblemàtic tan arrelat al meu poble com les gloses. Ma mare m'ha explicat que l'antiga farinera amb el seu molí són també dos exemples d'aquest món que ha desaparegut.

BIBLIOGRAFIA

Adán, P. G. (2009). Las cianotipias y diazotipias como métodos de duplicación de planos. Su conservación. Patrimonio cultural de España, 2, 335-347.

Ajuntament de Palma. (2023, 9 de març). Artesania. Recuperat el 25 d'abril de 2024, de https://palmavirtual.palma.es/artesania-

Barceló, M. (2019). Barceló Vivarium. La Fabrica.

Bio. (s.d.). Fundació Marti Vicens. Recuperat el 25 d'abril de 2024. http://www.martivicens.org/historia/

Consell de Mallorca. (2021, juny 2). Patrimoni i Artesania protegiran i promocionaran la tela de llengües. Recuperat el 30 d'abril de 2024 de https://web.conselldemallorca.es/totes-les-noticies/-/asset_publisher/bqOupoVYvgPA/content/patrimoni-i-artesania-protegiran-i-promocionaran-la-tela-de-lleng%C3%BCes/695139#

Fundación Juan March. El «ikat» en Mallorca: Teixits Vicens · La March (2023, 22 de desembre). [Vídeo]. YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=aSnaLcRu-Ug

Fuster, M., & Cabot, J. (2009). Dins VI Jornades d'estudis locals, 29 i 30 de març de 2008. Els industrials i la indústria a Santa Maria del Camí. Miscel·lania. (pp. 59-74). Ajuntament de Santa Maria del Camí.
https://ibdigital.uib.es/greenstone/sites/localsite/collect/jornadesEstudisLocalsSantaMaria/index/assoc/2008_Jor/nadesEst/udisLoca/lsSM_v06-1.dir/2008_JornadesEstudisLocalsSM_v06.pdf

Gil-Segovia, J.A. (2022). La cianotipia como recurso en el arte contemporáneo: una luz azul que no se apaga. Arte, Individuo y Sociedad. 34 (4), 167-186.

Gómez, O. (2017). La cianotípia. descripció, evolució, conservació i anàlisis. (Treball de Final de Grau). Universitat de Barcelona.
http://hdl.handle.net/2445/119829

Govern de les Illes Balears Conselleria de Comerç, indústria i energia., Institut d'Innovació Empresarial de les Illes Balears (2010). Flàmules : les teles de llengües a Mallorca. Institut d'Innovació Empresarial de les Illes Balears.
https://www.bujosatextil.com/wp-content/uploads/2016/08/CatalegFlamules.pdf

Janer Manila, G. (2023). L'aportació del poble de Llubí al recobrament de les cançons i de les tonades antigues. Dins IV Jornades d'Estudis Locals de Llubí: 4 i 5 de novembre 2022. Homenatge a Gabriel Janer Manila (pp. 41-51). Ajuntament de Llubí.
Tom/_034pdf.dir/BSAL_Tom_034.pdf

Llatrar. Acción participativa e instalación. Servera, I. (aig de 2022).Isabel Servera. Recuperat el 24 d'abril de 2024. https://isabelservera.com/es/portfolio/llatrar/

Llompart, M., (2017). Art i enginy: La saviesa d'un poble. Dins I Jornades d'Estudis Locals de Llubí: 4 i 5 de novembre 2016 (pp. 349-269). Ajuntament de Llubí.

Llompart, M., (2019). Art i enginy I: La saviesa d'un poble. Dins II Jornades d'Estudis Locals de Llubí: 2 i 3 de novembre 2018 (pp. 399-414). Ajuntament de Llubí.

Revuelta, M. J. (2020). Procesos híbridos con cianotipos. [Apuntes de un taller para docentes y alumnos sobre cianotipia]. Univesidad Complutense Madrid. Docta Complutense. https://hdl.handle.net/20.500.14352/10059

Tous, J. J. (1973). El bordado artístico en Mallorca. Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'Estudis Històrics, 34, 350-357.
https://ibdigital.uib.es/greenstone/sites/localsite/collect/bolletiSocietatLulliana/index/assoc/BSAL_

Universitat de les Illes Balears. (2022, 10 d'octubre). La roba de llengües a Mallorca. Una història desconeguda. [Video].Youtube.
https://youtu.be/OBCxJ0BtE9o?si=9E0SrhIyEP2pkv7L

Volume and Dissonance. (s.d.). John K. Raustein, BONO. Recuperat el 24 d'abril de 2024, de
https://johnkraustein.com/text/text.php?id=90pr%C3%B2pia
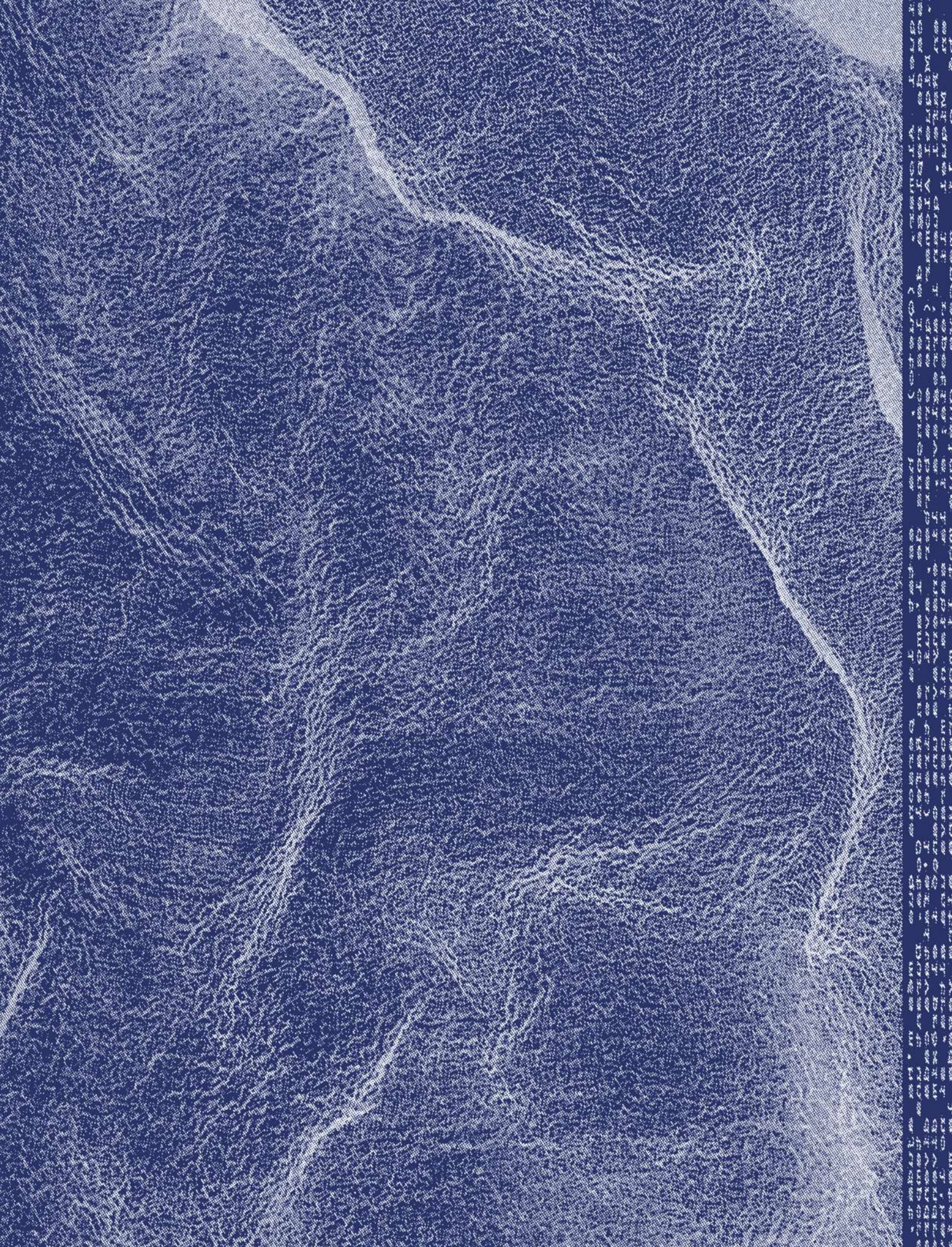
El meu agraïment més especial als meus pares per creure en mi, per agombolar-me i per dedicar-me quelcom tan preuat com el temps. A n'Oscar i a la seva família per acollir-me, acompanyar-me i fer-me sentir com a casa.
Als amics, que em fan costat i són el meu suport més incondicional. A na Bàrbara, la meva amiga de l'institut amb qui he crescut i he creat vincle. M'hi sent prop, malgrat la distància.
A n'Esperança per la seva paciència i comprensió i per fer-me la vida més fàcil. A la meva estimada padrina, la dona més forta que conec, la meva heroïna i un referent molt important. A na Tonina, la meva germana, a qui estim des que tenc memòria, que forma part de la meva vida i que hi és sempre.
A tots plegats, la meva consideració i el meu afecte per la vostra presència i disponibilitat.